

Manj znane Alpe

Marmarole, skriti biser Dolomitov

Besedilo: Janez in Matija Turk

Dolomiti so eno izmed turistično najbolj obremenjenih področij Alp. Množičnemu turizmu navkljub pa v njih še vedno najdemo neokrnjene gorske predele in kraje, katerih prebivalci živijo v pristnem stiku z naravo, navezani na svoje izročilo, gore, planine in gozdove. Takšne kraje najdemo v dolinah ob zgornjem toku reke Piave in v gorah, ki se dvigujejo nad njo, v Marmarolah.

Gorska skupina Marmarol leži na skrajnem vzhodu Dolomitov. Na zahodu jo zamejuje dolina Val di San Vito, nad katero dominira Sorapiss, 3205 m, na vzhodu pa dolina reke Piave. Južno mejo tvori dolina Val d' Oten z mogočnim Antelaom, 3263 m, na čelu, severno pa dolina Val d' Ansei, v kateri se ob umetnem

akumulacijskem jezeru razteza turistično mesto Auronzo.

Več poti vodi v Marmarole, a nemara najzanimivejša je tista, ki pelje skozi barvito Karnijo po dolini Tilmenta navzgor. Na prelazu Mauria, kjer se cesta spusti v dolino Piave, končno uzremo gore, katerih ime buri domišljijo in vabi k raziskovanju.

Čeprav noben vrh ne doseže višine 3000 metrov, veljajo gore v Marmarolah za zahtevne in prestižne cilje. Brezpotni vrhovi, nizka izhodišča in odmaknjeno, neobljudeno okolje so razlogi, zakaj so postale sinonim za najbolj pristno in neokrnjeno divjino Dolomitov.

Večina vrhov je dostopnih le izkušenim gornikom in alpinistom. Na noben vrh ne vodi označena in zavarovana pot, saj potekajo daleč pod njimi. Na južni strani skupine so pod vrhovi speljane poti, ki povezujejo idilične planine in planinske kočice

Bivak Tiziano, v ozadju velikani Sekstenskih Dolomitov. Z leve: Croda dei Toni, Monte Popera, Cima Bagni. Foto: Matija Turk

Cimon del Froppa iz doline Val Longa

Foto: Matija Turk

Chiggiato, Baion in Ciareido, edine v Marmarolah. Vrvež pohodnikov okoli koč v poletnih mesecih je tudi tu bolj pravilo kot izjema. Sprehod po poti od koč Baion do koč Chiggiato, ki vodi skozi macesnove gozdove in čez prostrane pašnike, od koder se nam odpirajo pogledi na navpične stene Marmarol in na nazobčane grebene Furlanskih Dolomitov onstran Piave, je doživetje že samo po sebi.

Povsem drugače je na severni strani Marmarol, kjer nudijo zavetje obiskovalcem le skromni bivaki Fanton, Tiziano, Musatti in Voltolina. Že dostopi do njih so dolgi in strmi, poti slabe in obiskovalci redki. Vezne poti med bivaki nam omogočajo dolgo popotovanje po severni strani Marmarol. Hoja brez konca preko kraških podov, melišč in gorskih trat, posejanih z redkimi macesni, nad katerimi se dvigajo apnenčasti skladi vrhov, nas nagradi z izjemnimi

pogledi na Sekstenske Dolomite. Pokrajina na severni strani Marmarol, tako neznačilna za Dolomite, skriva v sebi domačnost naših gora.

Cimon del Froppa in Tita Petòz

Marmarole so vstopile v zgodovino odkrivanja Dolomitov leta 1867. Tega leta sta se gozdni čuvaj in lovec na gamse iz Calalza di Cadore Giovanni Battista Toffoli Petòz, po domače Tita Petòz, in stotnik Giuseppe Somanò kot prva povzpela na Cimon del Froppa, 2932 m. Njun vzpon je dolgo veljal za spornega. Kot je opisal Somanò, sta se na pot odpravila ponoči 18. oktobra, ko je najvišje vrhove že pobelil sneg. S seboj sta imela hrane za tri dni, večinoma polento, in nepogrešljivo zalogo tobaka. Vrh sta v neugodnem vremenu in razmerah dosegla šele naslednji dan in se pred močnim vetrom zatekla pod bližnjo skalo. Zaradi hudega mraza sta bila primorana kmalu sestopiti po strmi steni na drugi strani in nato po meliščih, dokler nista prišla do travnatega pobočja, kjer sta še drugič bivakirala.

Cadore in Ladinci

Območje ob zgornjem toku Piave in zahodno od njega se je v srednjem veku imenovalo Cadore. To poimenovanje se je ohranilo do danes. Staroselski prebivalci Cadore so Ladinci, ki od rimskih časov tod živijo in ohranjajo svoj jezik. V kraju Lozzo, od koder nas dolga, ozka in mojstrsko speljana vojaška cesta pripelje na planine skoraj 2000 metrov visoko pod vrhove Marmarol, so številni krajevni napisi in smerokazi v ladinskem jeziku. Ladinci uporabljajo šumnike in v nasprotju z Italijani glasu k ne zapišejo s črko c. "Croda", ki pomeni goro, pišejo kot "kroda". Vse to nekoliko spominja na slovenščino. Tudi nekatera krajevna imena so nenavadna in dajo slutiti slovanski izvor. Ladinsko narečje, ki ga govorijo v Lozzu, vsebuje jezikovne vplive različnih ljudstev, ki so nekoč poseljevala dolino ali prihajala vanjo ob zgornjem toku Piave: Langobardov, Furlanov, Slovanov in drugih. Slovani so pred tisočletjem naseljevali sosednjo dolino Pusterio. Možno je, da so vsaj občasno prihajali tudi v Cadore in med Ladinci pustili svoj kulturni vpliv.

Šele čez pet let je sledil naslednji vzpon, ki ga je opravil Albert De Falkner s tovariši. Ker na vrhu ni našel sledov predhodnikov, ki običajno za sabo pustijo kamnitega možica, se je razglasil za prvopristopnika. Petòz in Somanò po njegovem nista dosegla glavnega vrha, temveč nek nižji, stranski vrh. Vendar je čas stvari postavil na pravo mesto. Ko je dolga leta zatem Petòz na vrh popeljal Luiso Fanton, kasnejšo uspešno alpinistko, ji je pokazal kraj, kjer sta s tovarišem poiskala zavetje. Podoba vrha in lega zavetja sta povsem ustrezali natančnemu Somanovemu opisu. Somanò in Petòz sta se na Cimon del Froppa povzpela s severa, z ledenika Ghiacciaio Froppa di Fuori, najverjetneje po smeri, danes imenovani Via De Falkner.

Ljudsko izročilo pravi, da se je Tita Petòz kot prvi povzpela na vse vrhove Marmarol. Ta izjava je verjetno pretirana, a dejstvo je, da velja za prvega domačina, ki je hodil v gore zgolj iz lastnega zadovoljstva in želje po odkrivanju neznanega. Menda je še večjo

Croda Bianca in znameniti greben (raz) Fanton na levi Foto: Matija Turk

Ljubezen in strast delil do lova in svojih pušk. Ko so mu jih med avstrijsko zasedbo leta 1918 žandarji zasegli, je od žalosti zbolel in umrl. V spomin na prvega raziskovalca Marmarol nosi ena izmed skalnih ostric v masivu njegove gore ime Cima Petòz, 2877 m.

Leta 1884 je Cimon del Froppa obiskal Julius Kugy. Vodil ga je vodnik iz Auronza, Pacifico Zandegiacomo Orsolina, po domače Cicco. Smer njenega vzpona s škrbine, ki nosi Kugyjevo ime (Forcella Kugy), velja danes za običajni pristop in se imenuje Via Orsolina-Kugy. To je tudi smer, po kateri sta v snegu sestopila Petòz in Somano. Dva dneva po vzponu na najvišji vrh Marmarol je Kugy s Ciccom opravil še prvenstveni vzpon na Monte Cridolo, 2581 m, v Furlanskih Dolomitih.

Kraljevska Croda Bianca

V Marmarolah najdemo vrhove, ki se zdijo kot prave skalne trdnjave ali gradovi in takšno je tudi njihovo ime. Vendar si bolj kot Cima Bastioni, 2926 m, ali Monte Ciastelin, 2570 m, med njimi zasluži posebno mesto Croda Bianca, 2841 m, ki po estetskih merilih presega ostale. Imenujejo jo tudi kraljica Marmarol. Gora je današnje ime dobila šele leta 1890, ko se je nanjo povzpel veliki raziskovalec Dolomitov Ludwig Darmstädter iz Berlina. Le nekaj dni poprej je stal na Monte Ciastelinu, od koder je njegovo pozornost pritegnila sosednja gora s svojim dolgim, elegantnim južnim razom, za katero na vojaškem zemljevidu ni našel imena. Izbral si jo je za naslednji cilj in jo po uspešnem vzponu s Forcelle Peronat poimenoval Croda Bianca.

Croda Bianca je postala ena izmed najbolj prepoznavnih gora Marmarol po zaslugi družine Fanton, ki je v svojem hotelu v Calalzu (ki se je seveda imenoval Marmarole) gostila mnoge imenitne goste. Bratje Arturo, Augusto, Paolo, Umberto in sestra Luisa so v začetku 20. stoletja po dolgem in počez preplezali domače gore ter se udejstvovali tudi v sosednjih Sekstenskih in Furlanskih Dolomitih.

Nad dolino Piave pri Lorenzagu di Cadore zaznamuje podoba Crode Bianca južni raz, ki sta ga leta 1910 preplezala Umberto in Arturo Fanton ter tako odprla eno najlepših klasičnih smeri v Dolomitih. Smer Cresta Fanton

Lorenzago di Cadore in papež Janez Pavel II.

Kraj Lorenzago di Cadore leži kot razgledni balkon visoko nad levim bregom Piave. Z mestnega trga se odpirajo pogledi na Monte Cridolo na eni in na vrhove Marmarol na drugi strani doline. Velike hiše pričajo, da je bil to nekoč bogat in pomemben kraj. Danes sameva. "Vsi turisti gredo v Cortino d'Ampezzo," potoži mamica, ki nam vsakič, ko nas pot zanese semkaj, v Albergu Dolomiti postreže s kavo. Umirjenost kraja in njegova lega v naročju gora sta gotovo prispevala svoje, da je prav tu dolga leta preživel poletni oddih papež Janez Pavel II. Lorenzago di Cadore je bil pokojnemu papežu izhodišče za planinska romanja v bližnje Karnijske Alpe in Dolomite. Prebivalci kot tudi vsi, ki so ga srečali na njegovih poteh, ga ohranjajo v najlepšem spominu. Še danes je Lorenzago di Cadore vsako poletje odet v rumeno-bele vatikanske zastavice kot dobrodošlica papežu, ki ga ne bo več.

Zanimiva je prigoda, ko se je papež odpravil po pašnikih v smeri proti koči Baion v Marmarolah. Po planini je hitro zakrožila novica o njegovem prihodu in v koči je oskrbnik prejel telefonski klic z obvestilom, da k njim prihaja papež. Oskrbnik in njegova žena sta bila presenečena in zaskrbljena hkrati, saj sta imela le pol ure časa, da mu pripravita kaj posebnega. Še večje presenečenje je sledilo, ko se je papež mirno sprehodil mimo koč in nadaljeval proti koči Chiggiate, oddaljeni še dve uri. Seveda so bili tudi tu obveščeni, da se jim bliža neobičajni gost, le da tu skrb kuharice ni bila zaman. Papež se je sicer na poti rad pogovoril z vsakim, ki ga je naključno srečal, bodisi planincem, lovcem, gozdnim delavcem ali pastirjem.

je zaradi lepote okolja in zmernih težav danes ena izmed najbolj priljubljenih v Marmarolah. Stoletnico prvega vzpona so domačini svečano proslavili in v kraju Lozzo odprli (žal le začasno) razstavo, posvečeno vsem glavnim protagonistom, ki so se skozi čas zvrstili na odru njihovih gora.

Minila je prva svetovna vojna in iz nje se ni vrnil najmlajši izmed bratov Fanton, Umberto. Po činu topniški poročnik je kasneje vstopil v letalstvo in v zadnjem letu vojne so ga sestrelili nad Monte Grappo. Vrnili pa so se petični gosti in leta 1924 se je v hotelu Marmarole nastanil belgijski kralj Albert. Arturo Fanton ga je tedaj vodil na sam vrh Crode Bianche. Pustolovski

INFORMACIJE

Kako v Marmarole: Do te gorske skupine pridemo severno po gorenjski avtocesti do Jesenic, čez mejni prehod Rateče, skozi Trbiž, italijansko avtocesto zapustimo na izvozu Carnia/Karnija. Zapeljemo se mimo Tolmezza in od tu zahodno po dolini Tagliamenta, skozi Forni di Sopra, čez prelaz Passo di Mauria v dolino reke Piave na vzhodno stran Marmarol. Z juga pridemo po avtocesti Ljubljana–Ajdovščina–Nova Gorica–Udine/Videm. Od tu pa zahodno do Belluna in na sever po dolini reke Piave.

Kdaj v Marmarole: Ker se snežišča lahko obdržijo še pozno v poletje, so najpriljubljivejši meseci za obisk gora avgust, september, in če ni snega, oktober.

Koče, bivak: Koča Chiggiato, 1952 m, telefon 0039 (0)43 53 14 52; Koča Baion, 1855 m, telefon 0039 (0)43 57 60 60; Casa Alpina Domenico Savio, 1045 m, telefon 0039 (0)41 549 83 00; Bivak Tiziano, 2246 m.

Vodnika: Andrej Mašera: Dolomiti, sanjske gore. PZS, 2009 (Cimon del Froppa); Emiliano Zorzi:

IV grado. Dolomiti Orientali, 2010 (Croda Bianca po Cresti Fanton, opisan tudi sestop po normalni smeri)

Zemljevid: Dolomiti del Centro Cadore, Tabacco 016, 1 : 25.000.

Opozorilo: Opisani vzponi so primerni le za gornike z alpinističnimi izkušnjami in znanjem, vajene gibanja v zahtevnem brezpotju!

duh in zaupanje v izkušenega vodnika sta gnala kralja, da se je povzpел na goro po smeri, ki danes velja za normalni pristop. Croda Bianca, kraljica Marmarol, je tako resnično postala kraljevska gora.

Košček raja

Marmarole so gore, ki jih je na platnu upodobil že renesančni slikar Tiziano, rojen ob njihovem vznožju, v kraju Pieve di Cadore. Ime slavnega slikarja nosita Cima Tiziano, 2802 metra visok razglednik, in majhna, zaklenjena koča, ob kateri stoji vedno odprt klasični kovinski bivak. Čeprav se slednji imenuje drugače, ju vedno imenujejo s skupnim imenom bivak Tiziano. Brez pretiravanja lahko rečemo, da je kraj, kjer stoji ta bivak, eden najlepših v Marmarolah. Na robu zakraselih Lastonov, nad katerimi se dviguje Cimon

del Froppa, na vrhu vzpetine, obdane z mehкими planinskimi tratami, pod katero v jesenskem času zlatijo macesni, se nam resnično zdi, kot da bi se znašli doma, nekje pod kraškimi podi Kanina. Edino veličastni razgledi na dolomitske ostrice Cadinov in Treh Cin ter skalne orjake, kot so Croda dei Toni, Monte Popera in Cima Bagni, nas vedno znova spomnijo, da se nahajamo v enem najlepših predelov Dolomitov.

Alpinistična zgodovina Marmarol je bogata. Dejanja vseh, ki so jo soustvarjali, se zrcalijo v duši teh gora. Če poznamo zgodovino gore, na katero se vzpenjamo, je naše doživetje globlje in bogatejše. Po stoletju in pol v Marmarolah ni več gore, na katero ne bi stopila človeška noga, ne stene, ki se je ne bi dotaknila roka. Toda kot je zapisal Antonio Sanmarchi: "Igra še ni končana, stare Marmarole ostajajo tu, očarljive v svoji nedostopnosti, vabilo in dar vsakomur, ki se jim upa približati z odprtim srcem."

Vzpon po smeri Fanton na Crodo Bianco

Foto: Matija Turk

